

Vajda Tamás

POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉS A '30-AS ÉS '40-ES ÉVEKBEN

POLGÁRI ISKOLA – A DINAMIKUSAN FEJLŐDŐ ISKOLATÍPUS

Az 1868. évi törvény megalkotói azért ültették át hozzánk a polgári iskola típusát, hogy a szerényebb kulturális igényű polgári társadalmi réteget főleg gyakorlati műveltség magasabb színvonalára emeljék. Népszerűségét mutatja, hogy az esetek többségében közvetlenül községek és felekezetek állítottak fel polgári iskolákat, s nem várták meg, hogy a minisztérium alapítson a településen polgárit. Az egyházi fenntartású polgári iskolák számának gyarapodását azonban fékezte az iskolatípus gyakorlatias profilja, emiatt ugyanis általában kevésbé érdekesült az oktató-nevelő munkát világnézetileg befolyásoló egyháznak, mint fenntartónak a figyelmére és támogatására.¹

Az ország megcsonkítása előtt már összesen 570 fiú- és leány polgári iskola működött hazánkban, amelyekből a trianoni békekötés 253-t hagyott meg magyar fennhatóság alatt.² Jellemző azonban, hogy már két év múlva ez a szám 328-ra emelkedett. 1922 után pedig a fejlődés irama tovább gyorsult: 1925-ben 359,³ 1926-ban már 412 polgári iskola működött a csonka ország területén.⁴

¹ SZABÓ 2007. 50.

² A pontos és részletes kimutatás megtalálható: DEÁK GYULA: Az elvesztett és az új polgári iskolák. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXX. (1925-26) 3-7.

³ ASZTALOS 1927. 929.

⁴ Klebelsberg 1929. július 21-én a Pesti Naplóban megjelent, Pályaválasztás és megélhetés című cikkében részletes indoklását adja széles körű polgári iskolai akciójának: „Bizony mai is több olyan hely akad, ahol van gimnázium, de nincs polgári iskola. Mi ennek a következménye? Az, hogy a négy alsó osztályra olyanok is mennek gimnáziumba, akik nem akarnak érettségit tenni, hanem a negyedik osztályból tanítóképzőbe, felsőkereskedelmi iskolába vagy ipariskolába mennek, vagy pedig az apai gazdaságba térnek vissza. Minthogy a gimnázium tantervének középpontjában a latin nyelv áll, ami a magyar gyermeknek rendkívül nehéz tárgy és így a szorgalmi időnek, az otthoni tanulást is beleszámítva, majdnem a felét veszi igénybe, az ilyen tanuló munkájának felét olyan dologra pocsékolja, aminek később az életben egyáltalán nem veszi hasznát és azt a meggyőződést viszi ki oda magával, hogy a magyar iskola jórészt hasznavehetetlen dolgokat tanít. Itt a magyarázata a polgári iskolai akciónak, amellyel nemcsak a túlnépes gimnáziumokat igyekszem lecsapolni, hanem el akarom érni azt is, hogy akik a negyedik osztály után távoznak, azok a polgári iskola tantervébe a latin helyett felvett egyéb, az életben közvetlenül hasznosítható ismereteket vigyenek magukkal.” KLEBELSBERG 1929. 1. (1930. 95.)

A polgári iskola típusának magyarországi dinamikus növekedése különösen akkor szembevetendő, ha a szomszédos országok 1920 utáni oktatáspolitikájával vetjük össze a hazai számokat. A legtöbb szomszédos ország néhány év alatt felszámolta az 1920-ban neki juttatott területeken működő polgári iskolákat, s megszüntette ezt a gyakorlatias képzést nyújtó, sajátos iskolatípust.⁵

Nagyjelentőségű volt a polgári iskolák felekezeti megoszlásának átalakulása is. 1900-ban még nem volt egyházi fenntartású polgári fiúiskola, a 186 leány-polgáriból azonban 50 katolikus kézben működött.⁶ 1925/26-ban működött ugyan 12 katolikus fiúpolgári és 55 katolikus leánypolgári iskola, a polgári iskolákon belüli arányuk azonban nem emelkedett, inkább csökkent az állami, valamint községi fenntartású polgári iskolák számának dinamikus növekedése következtében. Klebelsberg törvénye, az 1927. évi XII. tc. egyfelől pontosabban kijelölte a fontos intézmény helyét az iskolarendszerünkben, másfelől az eddiginél sokkal gyakorlatibbá tette tantervét. Az 1926. május 5-én kelt javaslat indoklása erősen hangsúlyozza a gyakorlati szempontot. „Ha egy nemzet értelmetlen tömegekkel áll ki a gazdasági versenybe, ebbe reménytelenül el fog bukni. A magyar kultúrpolitikának egyik legfőbb feladata tehát az, hogy a széles néprétegek, a magyar tömegek értelmi szintjét emelje... Minden művelt állam iskolarendszerében találunk olyan iskolákat, melyek a népiskolánál... több műveltséget, de a főiskolai tanulmányokra előkészítő középiskolánál kevesebb, és inkább gyakorlati irányú, általános műveltséget iparkodnak közvetíteni.”⁷ Klebelsberg megfontolása szerint tehát a gyilkos gazdasági versenyben nem állhatunk ki értelmetlen tömegekkel: a népiskolák, az ismétlő- és továbbképző-iskolák mellett a polgári iskoláknak különlegesen nagy szerep jut a dolgozó magyar tömegek értelmi színvonalának emelésében. Csak a célkitűzésben való ingadozás, a szervezet határozatlan volta és a megfelelő rendtartás hiánya akadályozták a

⁵ OPPÉ VILMOS: A felvidéki magyar polgári iskolák és a polgári iskolai tanárok helyzete. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXXI. (1926-27) 106-109.; SÁGHELYI LAJOS: A románok megszüntették az erdélyi polgári iskolákat. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XXXV. (1930-31) 290-292.; FARKAS ISTVÁN: A volt szlovenszkói magyar polgári iskolák. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLIII. (1938-39) 110-113.; ASZTALOS JÓZSEF: A visszacsatolt keleti területek. Közműveltség. Magyar Statisztikai Szemle XVII. (1940) 778.; PATKÓ IMRE: Az oktatás rendje a visszacsatolt Erdély területén az elmúlt 22 év alatt. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLV. (1940-41) 122-126.; SOMOGYI ISTVÁN: A visszacsatolt területek polgári iskolái a „múlt és a jelen tükrében”. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny XLV. (1940-41) 44-52.; GÁSPÁRDY SÁNDOR: Polgári iskolák a Székelyföldön. Erdélyi Iskola IX. (1943) 142-148.; SZLUCSKA JÁNOS: „Pütkösi királyság”. Az észak-erdélyi oktatásügy története 1940-1944. Budapest, 2009. 237.

⁶ Magyar Statisztikai Évkönyv 1901. 320.

⁷ TÉRFY GYULA (szerk.): 1927. évi törvénycikkek. (Magyar törvénytár). Budapest, 1928. 157.

még erősebb felvirágzást. Kétségtelen például, hogy a polgári iskolák V. és VI. osztályait az élet elsorvasztotta: 1921/22-ben az ország polgári iskoláinak IV. osztályába járt 14.834 tanuló, az V.-be 165, a VI.-ba 90! Ezek a számok mutatják, hogy a két felsőbb osztályra tulajdonképpen nincs többé szükség. Ennek megfelelően konstruálja meg a miniszter a most már négyévfolyamos polgári iskola új célkitűzését: a középfokú szakiskolákra vagy egyenesen a gazdasági pályára való előkészítést. *„Eszerint mind a történeti fejlődés komoly és többszörös tanulsága, mind a magyar társadalom művelődési és gazdasági igényei, mind pedig a helyes didaktikai felfogás arra utal, hogy a polgári iskola sem hatosztályú (mint az 1868. évi tv. megszabja), sem nyolcosztályú (mint egy legújabb irányzat kívánja) ne legyen, hanem maradjon meg mai élő négyosztályos alakjában, amelyben valóban népszerűvé vált s fontos társadalmi szükségletet kielégítve oly szépen felvirágzott.”*

A törvény úgy rendelkezett, hogy az 5000 lélekszámnál nagyobb lakosságú községek, amelyekben polgári iskola még nem működött, kötelesek ezt az iskolafajt felállítani.⁸ Klebelsberg reformja következtében a továbbiakban a községek nagyjában ugyanazt a támogatást kapták a polgári iskolák fenntartásához is mint a népiskoláknál, s a miniszter megalkotta az Országos Polgári Iskolai Építési Alapot. Elvi állásfoglalását később a következőkben foglalta össze: *„Nem elég, hogy a műveltségnek az országban csak egyes kimagasló gócpontjai legyenek. Szükség van arra is, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően a kulturális iskolafajták az ország egész területét egyenletesen hálózzák be. A polgári iskola a legalkalmasabb iskolafajta arra, hogy a járási székhelyeket is művelődési központokká fejlessze ki. A középiskolák... inkább törvényhatósági városokba és megyei székhelyekre valók... Ha ezt a gondolatot következetesen keresztülvisszük, akkor négyfajta, négyfokú közművelődési gócpont alakul Magyarországon: Budapest az egész országot összefogó központ, az egyetemi városok, mint a magas kultúrának az ország területén terszerűen szétszórt központjai; a törvényhatósági városok és megyei székhelyek, mint középiskolai városok és végül a járási székhelyek, ahol mindenütt polgári iskolák lesznek.”* A törvény benyújtásakor 93 olyan község volt az országban, amelyekben ezen az alapon új polgári iskolát kellett szervezni. A miniszter egyelőre 80 községet választott ki, s örömmel jelentette az országnak, hogy a városok és falvak valósággal megostromolják őt polgári iskolákért. Egymás után alakultak az iskolák, emelkedtek az új épületek. Könnyen belátható, hogy a két világháború közötti időszakban a polgári iskola típusa virágkorát élte, s valós társadalmi igényeket elégített ki, és fontos helye volt az iskolarendszerben éppúgy, mint Klebelsberg oktatáspolitikai koncepciójában és törvénykezésében.⁹ Az ún. „alsó középosztály” kialakítását célzó önálló polgári iskola életre hívása a magyar közoktatási rendszer fejlesztésének jelentős eredménye volt: a lakosság egyre szélesebb rétegeit vonta be a magasabb szintű iskoláztatás-

⁸ ASZTALOS JÓZSEF: *Polgári iskoláink fejlődése az utolsó évtized alatt.* (továbbiakban: ASZTALOS 1937) Magyar Statisztikai Szemle XV. (1937) 153.

⁹ T. MOLNÁR 1994. 61.

ba, elősegítve ezáltal polgárosodásukat.¹⁰ Klebelsberg a rohamos fejlődésnek azért is örült, mert egyelőre a még hiányzó nyolcosztályos népiskola komoly pótlását találta meg ebben az iskolafajban. „*Hogyha legalább az ötezer lakosnál több lelket számláló községekben... mindenütt meg tudjuk szervezni a polgári iskolát, akkor legalább ezeken a helyeken módot nyújtunk arra, hogy a magyar nép négy elemi osztály után négy polgári osztályt végezve ugyanazon műveltséghez jusson, amelyhez Ausztriában és Németországban mindenki eljut.*” Csak azért mert várni a nyolcosztályos népiskolára vonatkozó törvényjavaslat benyújtásával, mert legalább a nagyobb helységekben átmenetileg a polgári iskola valamennyire pótolta a népiskolák felső tagozatának hiányát. Az 1926/27. évi nagy fellendülés után (amikor egyszerre 24 új iskolával gyarapodott a polgári iskolák hálózata) a következő néhány év alatt az iskolák száma a külön fiú- és leányiskoláknak közös iskolává való összevonása folytán rohamosan apadt. Az 1929/30. tanévben 32-vel kevesebb iskola működött, mint korábban. Ezt követően lassú emelkedés történt: 36 új iskola nyílt meg, 18 pedig megszűnt. Ez a hullámmás arra mutat, hogy ez az iskolatípus még nem találta meg a társadalmi és kulturális viszonyoknak megfelelő végleges vagy legalábbis állandóbb formáját és az iskolák szervezése a helyi igényekhez alkalmazkodó, egyenetlen változásoknak volt kitéve.¹¹ 1935-től – különösen a leányiskolák fejlődése folytán – a tanulók száma ismét nőtt, s megközelítette az 1924/25. tanév 91 ezres csúcscsúszát.¹²

KLEBELSBERG 1928-AS TANÁRKÉPZÉSI REFORMJA

A polgári iskolai tanárképzés egy állami férfi, illetve női tanárnőképző főiskolán (az ún. Pedagógiumban és az Erzsébet Nőiskolában), valamint 4 katolikus szerzetesrendi polgári iskolai tanárnőképzőben (Budapest, Kalocsa, Kőszeg, Sopron) folyt. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület már a századforduló óta sürgette a tanulmányi idő 4 évre emelését,¹³ de a világháború előtti években ismételen felmerült az egyetemen történő, illetve az egyetemi tanulmányokkal kombinált polgári iskolai tanárképzés gondolata is.¹⁴ Ismeretes azonban, hogy a bölcsészeti karok a középiskolai tanárképzést sem vállalhatták teljes egészében, aminek kétségtelen bizonyítéka, hogy mellettük mindenütt külön tanárképző intézetet és gyakorlóiskolát állítottak fel.¹⁵ Az egyetemi karok és

¹⁰ KELEMEN 2002. 45.

¹¹ ASZTALOS 1937. 155.

¹² ASZTALOS JÓZSEF: *Közoktatás*. Magyar Statisztika Szemle XVI. (1938) Különszám Szent István király emlékezetére 199.

¹³ Részletes érvrendszerre példa: BÖNGÉRFI 1924-25. 253.

¹⁴ HUSZTI 1937. 83.

¹⁵ A polgári iskolai tanárképzés reformjáról az 1920-as években kialakult vitában az egyetemek elzárkóztak attól, hogy a tanárképzésben részt vállaljanak. Úgy vélték,

középiskolai tanárképzők együttműködését éppen Klebelsberg új törvénye szabályozta. A polgári iskolai tanárképzés feltételezett átszervezése csak valami hasonlót foglalhatott volna magában, természetesen a viszonyoknak megfelelő súlypontelosztással. Kár lett volna az újjászervezéssel kapcsolatban megfedkezni azokról a kitűnő hagyományokról, amelyeket a polgári iskolai tanárképzés előző fél évszázada megteremtett. Márpedig a teljes egyetemi képzés, ha egyáltalán kivihetőnek bizonyul, nagyjából ezt jelentette volna.¹⁶ De figyelembe kell venni azt az aránytalanságot is, hogy míg a középiskolából érkező tanárjelöltek az egyetemi képzés végén középiskolai tanári oklevelet nyertek, a tanítóképzőkből vagy felső kereskedelmi- és ipariskolákból érkező tanárjelöltek – a polgári iskolai tanárképzésnek az egyetemre kerülésével – ugyanolyan egyetemi képzésük végén csak polgári iskolai tanári oklevelet kaptak volna. Ezzel kapcsolatban Mitrovics Gyula hangsúlyozta: *„lehetetlen rendszertelenségnek tartom, hogy ugyanazon tanulmányi színvonalal, ugyanazon cél felé törekvő ifjak az egyetemen kétféleképpen legyenek minősítve. Ha lehetőségnek*

hogy nem tudnak elbírní egy nagy tömegű és az oktatási kultúrájukban mintanélküli (tehát idegen) rendszer beemelésével. A budapesti egyetem például azzal védekezett a polgári iskolai tanárok egyetemen történő kiképzésének terve ellen, hogy funkcióképességét 100 %-ban kihasználja, ezért a polgári iskolai tanárképzés számára már nincs hely. JANCSÁK 2008. 145-146. Mitrovics Gyula debreceni egyetemi tanárnak a polgári iskolai tanárképzés reformjáról írott cikke is hangsúlyozza: *„Nem szabad megfedkezniünk arról, hogy egyetemünk kiválóan a tudományos képzésnek, sőt a kutatásnak is műhelyei; gyakorlati érdekek bármennyire ostromolják is, abból nem szabad egy jottányit sem engedni. Különös nagy fontossága van ennek minálunk, hol az abszolút tudományosság az egyetemeken kívül olyan kevés más tűzhellyel rendelkezik. Ennek érdekében az egyetem nem engedhet munkájának sem a színvonalából, sem az extenzitásából. Intézményesen nem térhet rá összefoglaló és áttekintő kompendiális rendszerekre és eljárásra jobban, mint azt a maga sajátos tudományos érdekei megengedik vagy megkívánják; de a kollégiumok óraszámából és terjedelméből sem engedhet idegen szempontok érvényesítésének. Nem léphet a megalkuvás terére csak azért, mert a nyolc féléves egyetemi rendszer mellett egy másik, hároméves tanulmányi rendszernek is a szolgálatába kell állania és nem rövidítheti meg a fejtegetésének terjedelmét csak azért, mert azok ebbe már nem férnek bele. Végül tehát az egyetem tanulmányi rendje csak igen jelentéktelen kérdésekben tehet engedményeket, s alkalmazkodnia csak a másik félnek lehet.”* MITROVICS 1926. 212. A debreceni Tisza István Tudományegyetemen működő Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet igazgatósága által 1926. november 13-án Klebelsberg Kuno miniszterhez írt levelében hangsúlyozza: *„ a) az egyetemmel kapcsolatos polgári iskolai tanárképzés a középiskolai tanárképzéstől föltétlenül külön és önállóan szervezendő. A polgári iskolai tanárjelöltek zömének másnemű előképzettsége (elemi iskolai tanítói oklevél, felső kereskedelmi és középiskolai érettségi bizonyítvány), a három éves kiképzési idő s magának a polgári iskolának a középiskolákétól élesen elütő, sajátos karaktere e külön képzést hosszabb megokolás nélkül is természetessé teszi.”* MOL K 636 1927-29.

¹⁶ HUSZTI 1942. 233.

fogadjuk el, hogy egyetemi színvonalú tanulmányt folytassanak, egyenlőnek kell lenni minősítésüknek is. Arról lehetne szó, ha ti. hivatalosan nem volna már eldöntve, hogy ilyen előképzettségű ifjak minősíthetők-e egyetemi tanulmányokra; de ha már minősítjük őket, akkor különbségtételre nincsen többé ok.”¹⁷

Klebsberg átszervezési programja mindezeknek a szempontoknak a figyelembevételével a legóvatosabb körültekintéssel történt. Annak a mélyreható átszervezésnek, amely 1928-ban történt, nem utolsó sorban a polgári iskolai tanárságnak reformtörekvése volt az elindítója, s a reform, ha nem is valósította meg az egyetemi képzés gondolatát, a polgári iskolai tanárság célja felé jelentékeny lépést tett előre.¹⁸ Klebsberg, a tudománypolitikus és várospolitikus, aki a kisebb városokat, nagyobb falvakat egyébként is magasabb értelmiségi színvonalat képviselő vezetőréteggel szerette volna ellátni s e tekintetben számításba vette a polgári iskolák tanerőit is, készséggel elébement ezen a ponton a polgári iskolai tanárság törekvéseinek. A Huszti József és Kornis Gyula által vezetett bizottság döntése indoklásában hangsúlyozta: „Nem marad más hátra, mint továbbra is kitartani az öncélú polgári iskolai tanárképzés gondolata mellett. Ezt kívánja a történeti fejlődés logikája is. Az új szervezet csak óvatos továbbfejlesztése lehet a réginek, a Miniszter úr önagyméltósága által megjelölt irányban, úgy, hogy a polgári iskolai tanárképzés is, mit eddig a középiskolai, kooperálhasson az egyetemmel.”¹⁹ Az 1928. május 28-án tartott közgyűlésen az OPIE elnöke még lelkesen szólt arról, hogy „az anyagiakkal párhuzamosan az erkölcsi és szellemi törekvéseinket is méltányolja a kormányzat. Pozitív tudásunk és ígéretünk van rá, hogy az 1927. évi XII. tc. 9. pontja (a tanárképzés) a megvalósulás stádiumában van. A szegedi egyetemmel kapcsolatos tanárképző tervszövege már készen van a minisztériumban, s a végső simítások előtt áll. A mi közoktatási minisztériumunk ma egy impozáns nagy szellemi kohó, melyben a nemzet legnagyobb kultúrérdekei forrnak,

¹⁷ MITROVICS 1926. 213.

¹⁸ PADÁNYI 1941. 46.

¹⁹ CSML VIII. 2. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar iratai 5. doboz 390-1926/27. Huszti József előterjesztésében hangsúlyozta: „A polgáriskolai tanárképzés rendszere az egyetemen sem lehet más, mint eddig a főiskolán volt; legfeljebb a tudományos kiképzés lehet intenzívebb. A főiskolán a tanárképzés eszközei: az előadások, a szemináriumok és laboratóriumok és a gyakorló polgáriskola volta. Az előadások ezentúl az egyetemen volnának s azokban célszerű munkamegosztás alapján a főiskoláról az egyetemre átkerülő tanárok teljes jogú rendes vagy rendkívüli egyetemi tanárokként résztvennének. A szemináriumi és laboratóriumi munka a tanárképző intézetben folytatódna tovább, mivel ezek kizáróan és sajátosan a polgári iskolai tanárképzés céljaira vannak berendezve s ezekben kapják meg a tanárjelöltek a tudományos képzésben nyert ismeretanyagot a polgáriskolák céljának megfelelő metodikai és didaktikai feldolgozást. A képzésnek ez a része semmi esetre sem történhetik a doktorképző szemináriumokban és laboratóriumokban, mivel ellenkező esetben az eddig bevált és az illetékes fórumoktól mindig elismert tanárképzés lényege szűnnék meg.” MOL K 636 1927-29.

s e kultúrérdekek sorában a polgári iskola ügye nem az utolsó.”²⁰ 1928 júniusában azonban az OPIE vezetősége megismerte az átszervezés egyes részletkérdéseit is, s azonnal csalódottan reagáltak: „Bizonyos, hogy a tervezett megoldás nem felel meg sem a főiskoláknak, sem az egyetemeknek, sem a státusnak, legkevésbé annak az osztálynak, amelynek fiai a polgári iskolába járnak. Mindegyiknek megvan a maga súlyos érve amellelt, hogy a tanárképzés ne így történjék. A nemzet dolgozó, termelő elemét nevelő polgári iskolának eminens érdeke, hogy a tanárképzése az egyetemre kerüljön. Az egyetemre való kerülés azonban azt jelenti, hogy a jelölt tényleg ott kapja elméleti kiképzését, legalább heti 20 órát hallgasson az egyetemen. A 20 órában elfér 2-3 szaktárgy, és a pedagógiára is jut idő. Ha a jelöltet csak az a heti 5-6 óra fűzi az egyetemhez, abból nem származik különösebb haszon, akkor a tanárképzés még nincs az egyetemen. Az ilyen elméleti kiképzés legfeljebb megbontja a Paedagogiumnak ha nem is minden célszerű, de legalább egységes tanulmányi rendjét.”²¹ 1928. július 4-én a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Polgári Iskolai Szakosztályának ülésén a polgári iskolai tanárképzésnek részben egyetemen, illetve egyetemmel kooperálva történő megvalósításával kapcsolatban Kovács János felszólalásában megjegyezte: „miért ne legyen az az egyetemen? Ez meglehet, hogy átmeneti álláspontnak jó, a cél az legyen, hogy igenis ez a képzés az egyetemen végeztessék.... Tudom, hogy Csengery, a mi atyamesterünk egyáltalában nem szerette ezt a külön polgári iskolai képzőt. Csengery, amikor megalkotta Eötvös mintájára a polgári iskolát, a törvénybe a bizottsági tárgyaláson beerőszakolta a felsőbb iskola mellé párhuzamosan, akkor ő nem olyan iskolára gondolt, amelyik igenis párhuzamosan haladott az úgynevezett középiskolák, gimnáziumok és reáliskolák szerint és nem is gondolta soha, hogy más tanári képzés legyen ott, mint a többi középiskolának. Tehát az irány, amelyet én óhajtok az, hogy ne »kapcsolatos«-an, hanem igenis az egyetemen történjék a képzés.” Havas István elnök a felszólalásra reagálva – érzékelve annak népszerűségét a jelenlévők között – megjegyezte: „Ami az egyetemmel való kapcsolatoságot illeti, én szívesen beleegyezek abba, hogy legyen a mi határozati javaslatunk az, hogy az »egyetemen történjék«. Azonban talán most messze megyünk ezzel. Használhatnánk-e az ügynek, ha most erőltetjük az egyetemen történő képesítést, hisz a melléktárgyakra való képesítés is bizonyos zavart idézne elő. Az újonnan képzett tanári kar előtt működési térnek nagyobb terület fog nyitva állani. A miniszter úr egy bizonyos egységesítést akar megvalósítani, és ez nekünk javunkra lesz. Én azért gondoltam, hogy maradjon benne ez a »kapcsolatos«, nehogy ellenfeleink retorzióval éljenek, akik figyelnek bennünket, én azt talán jobban érzem, akinek sokszor kell találkoznom a kislelkűséggel. Egyelőre átmenetileg maradjon meg a javaslat, mert hiszen mi folyton fejlődünk, nem kell veszedelemtől tartanunk.” Havas István ilyen indoklását pedig a felszólaló Kovács János és az ülés egyaránt elfogadta.²²

²⁰ Idézi: BERECKZI 1998. 124-125.

²¹ Idézi: BERECKZI 1998. 125.

²² NÉGYESY LÁSZLÓ – SIMON LAJOS – VITÉZ PAPP GYULA (szerk.): A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója. Budapest, 1928. I. 231.)

A polgári iskolai tanárképzés átszervezését Klebelsberg a polgári iskolákról szóló 1927. évi XII. tc. felhatalmazása alapján 1928-ban hajtotta végre, lényege a két állami polgári iskolai tanárképző főiskola egyesítése és Szegedre helyezése, a tanulmányi idő 4 évre emelése és az egyik szaktárgyból meghatározott óraszámban egyetemi tanulmányok előírása volt. Egyidejűleg Klebelsberg Szegedre helyezte a tanítóképző intézeti tanárokat és tanárnőket képző Apponyi Kollégiumot is. Az átszervezés szükségességét Klebelsberg 1928. júniusi minisztertanácsi előterjesztésében az alábbi érvekkel támasztotta alá: „Már az 1927. évi, majd az 1928/29. évi költségvetés indoklásában...előterjesztettem azt a szándékot, hogy a polgári iskolai tanárképzést reformálni és az egyetemi oktatással kapcsolatba hozni szándékozom. A polgári iskolai tanárképzés...ma Budapesten két önálló főiskolában folyik. A tanárképzésnek a szegedi tudományegyetemmel való egybekapcsolása nemcsak személyzeti megtakarítást²³ és a két főiskolának összevonását, tehát jelentékeny egyszerűsítést jelent, hanem a polgári iskolai tanárképzés színvonalát is emeli...De sokat várhatunk ettől a reformtól a polgári iskolai tanárok szellemének átalakulása szempontjából is. Minthogy a polgári iskolai tanárok nagyobb része vidéki városokban és nagyobb községekben működik, előnyös, ha kiképzésüket is vidéki, falusi és tanyai környezettel bíró városokban nyerik, ahol jövődőlő működési területet jobban megismerhetik, mint eddig a fővárosban, amelynek megszokása őket a vidéki élettől már eleve elidegenítette. A szegedi egyetemre azért esett választásom, mert ezen az egyetemen a bölcsészeti, nyelv- és történettudományi kar mellett külön matematikai-természettudományi kar is van szervezve, tehát a tanárok szabályszerű kiképzése minden tanulmányi irányban biztosítható. Egyben a reform kultúrpolitikának azt a sarkalatos elvét is szolgálja, hogy a főváros mellett legyenek hatalmas vidéki művelődési gócpontok is, a főváros ne nyeljen el minden magyar kulturális intézményt.”²⁴

Az átszervezés a legnagyobb gonddal örködött azon, hogy a volt budapesti főiskolák régi bevált hagyományaiból semmi se menjen veszendőbe, sőt, amennyire a körülmények ezt szükségessé tették és megengedték, az újjászervezett intézmény tudatosan a régi nyomokon próbált továbbfejlődni. Megmaradtak a régi szakcsoportok, megmaradtak a tanulmányi rendben mindazok a követelmények, amelyek a szakfőiskolákon nélkülözhetetlen szigorúbb fegyelmi és tanulmányi ellenőrzést voltak hivatva biztosítani, megmaradtak, sőt a polgári iskola gyakorlati jellegének megfelelően továbbfejlődtek az ún. kiegészítő (gyakorlati) szakkörök, megmaradt és továbbfejlődött a didaktikai kiképzést szolgáló gyakorló polgári iskola. Külön is rá kell mutatni a kiegészítő szakkörök

²³ A két budapesti főiskola összevonása az 1914/15. évi költségvetésben felvett kiadásokhoz képest közel 800.000 pengő évi megtakarítást jelentett, hiszen nemcsak az egyik főiskola összes dologi kiadásait lehetett megtakarítani, hanem a két budapesti internátus költségei is önmaguktól megszűntek azáltal, hogy a bennlakó növendékek a szegedi Horthy-kollégiumban voltak elhelyezhetők. HUSZTI 1937. 84.

²⁴ MOL K 27 MT 1928. június 15-i ülés jegyzőkönyve (melléklet)

fontosságára. Ez ugyanis az a pont, amelynél a polgári iskolai tanárképzés a középiskolaitól a legélesebben elkanyarodott s egyúttal ezt mutatja a polgári iskolai tanárképzésnek gyakorlati beállítottságát. A legtöbb polgári iskola párhuzamos osztályok hiányában csak négy osztállyal rendelkezett. Ebből következett, hogy két elméleti szakkal nem tudta tanerőit megfelelő munkakörben az előírt óraszámmal foglalkoztatni. A gyakorlati tárgyak viszont rendszerint nem vették igénybe egy-egy tanárnak teljes óraszámát. Ilyen tárgyak pl. a polgári leányiskolákban a női kézimunka, az ének, a testnevelés, a fiú polgári iskolákban a szlőjd, a testnevelés, az ének, a mezőgazdaságtan, az ipari ismeretek, 1941/42-től pedig a női hallgatók számára háztartástan-gazdaságtan is választható kiegészítő szakul. Tervezték egy gép- és gyorsírás szakkör bevezetését is, erre azonban már nem kerül sor.²⁵ A jelölteknek az elméleti szakok mellé az utóbbiakból kell az egyiket kiegészítő szakkörként választaniuk, mert csak ez úton lehetséges, főleg a kisebb polgári iskolákban, a szakszerű tárgyfelosztást a tanerők között biztosítani.²⁶

Ehhez a régi alaphoz vagy a régi alapon továbbfejlesztett részekhez járultak az újítás elemei mint a négy évre felemelt tanulmányi idő, amely lehetővé tette az anyag egészségesebb elosztását és a didaktikai kiképzés színvonalának további emelését.²⁷ Az újítások közé lehet sorolni azt is, hogy megszüntették a magántanulók intézményét.²⁸ A leglényegesebb változtatás pedig az egyetemi tanulmányok előírása volt. Az átszervezés ezen a ponton is nagy körültekintéssel és a legnagyobb óvatossággal járt el akkor, amikor a tudományos specializáltság sajátos igényeit szem előtt tartva az egyetemi kooperációt csak az egyik tanárképzői szakra vagy éppen csak a szaktárgynak önálló tudományos disciplinát alkotó részére tette kötelezővé. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a jelöltek hetenként 4-10 órát hallgattak az egyetemen.²⁹ A helyzetet világosan mutatja a Szervezeti Szabályzat idevonatkozó pontja: „A főiskola hallgatói a tanárképző tanulmányi rendjében kiszabott előadásokon kívül választott szakcsoportjuk egyik szakköréből, illetőleg annak egyik szaktárgyából a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, illetőleg mennyi-

²⁵ SIMON 1979. 200.

²⁶ HUSZTI 1942. 234.

²⁷ HUSZTI 1937. 85.

²⁸ Böngérfi Géza 1924-es indítványa már hangsúlyozta: „Minthogy pedig igazi Főiskolán nincs tanuló, hanem hallgató, ezért nincs magántanuló sem. Ezt a furcsa intézményt sürgősen el kell törölni, mert ez a főiskolai jelleg egyik tagadója. Ha az életben már működő jeles tanító tovább akarja magát képezni, legyen úgy, mint azoknál, akik nem közvetlenül az érettségi után mennek az egyetemre. Adjanak módot az iskolafenntartók arra, hogy az illető kiváló elemi iskolai tanítók teljes fizetéssel szabadságot kaphassanak és beiratkozassanak a Főiskolába rendes hallgatókul.” Böngérfi javaslatát az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület egyhangúlag elfogadta, s annak nyomán felterjesztéssel fordult a VKM-hez, hogy „3. Az ún. magántanulói intézmény már a f. isk. évvel végleg szűnjék meg.” BÖNGÉRFI 1924-25. 254-255.

²⁹ PUKÁNSZKY 1999. 592.

ségtan-természettudományi karán is kötelesek előadást hallgatni s e célból az egyetemre rendkívüli hallgatókul beiratkozni.” Az egyetemen hallgatóndó előadásokat a főiskolai tanulmányok egészét legfelsőbb fokon irányító tíz fős³⁰ igazgatótanács jelöli ki.³¹ Meg kell jegyezni, hogy a főiskolai hallgatók egyetemi képzése nem volt mentes apróbb nehézségektől,³² s a tanárképzés 1928-as reformjának ez a pontja nagyon sok vitát váltott ki.

³⁰ 1928-1934 között tíz tagú volt az igazgatótanács, az elnök és az alelnök mellett, szakcsoportonként egy-egy, vagyis összesen 4-4 egyetemi és főiskolai tanárból állt. 1934-től az egyetemi és főiskolai tanártagok száma 3-3-ra csökkent. Tagja lett viszont az igazgatótanácsnak a mindenkori szegedi polgári iskolai kir. főigazgató. A polgári iskolai főigazgatóság eltörlése után pedig ez a tagsági hely a szegedi tanterületi kir. főigazgatóság polgári iskolai előadója részére van fenntartva, s a tanácskozásokon teljes jogú tagként vesz részt a gyakorló iskola igazgatója is, aki egyúttal a tanács jegyzője. SCHILLING 1943. 39.

³¹ HUSZTI 1942. 234. Az igazgatótanács szerepéről már a Kornis Gyula és Huszti József által vezetett előkészítő bizottság is említést tett „A polgári iskolai tanárképző intézeti igazgató-tanácsban pld. minden szakcsoportnak lenne egy tanárképzői és egy egyetemi tanár igazgató-tanácsosa, kik a jelölteket kétfelé ágazó tanulmányaikban irányíthatnák. Belevonandók lennének a tanácsba a gyakorló fiú- és leány polgári iskolák igazgatói is. A polgári iskolai tanárképző adminisztratív ügyeit egy ügyvezető alelnök intézné, aki mindig polgári iskolai tanárképző intézeti rendes tanár lenne, körülbelül avval a hatáskörrel, mint a jelenlegi polgári iskolai tanárképzők igazgatói. Az egész tanács élén állna az elnök, aki mindig egyetemi tanár s aki egyúttal a tanárvizsgáló elnöke lenne. Minden személyi ügy, a fontosabb tanulmányi ügyek, ösztöndíjak stb. a tanács hatáskörébe tartoznának: ezekre vonatkozólag a tanárképző a tanács elnöke útján érintkezne a felsőbb hatóságokkal.” CSML VIII. 2. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar iratai 5. doboz 390-1926/27. Az igazgatótanács elnökét és tagjait, a főiskola igazgatóját a miniszter öt-öt évre nevezi ki. SCHILLING 1943. 36.

³² A főiskola igazgatótanácsának 1929. november 13-i ülésén megjegyezték: „Kíváncsinos lenne, ha az egyetemi tanárokat érdekelné, mi történik a főiskolán. Ezt még a tudományos képzés szempontjából is fontosnak tartja az igazgatótanács.” CSML VIII. 19. Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 1. doboz 18/1930. 1930. március 28-án pedig az Egyetemi Tanács VI. rendes ülésén Kogutowicz Károly bölcsész-, nyelv- és történettudományi kari dékán előadta, hogy a tanárjelölt főiskolai hallgatók, akik földrajz szakosak, a Matematikai és Természettudományi Karra iratkoztak be, illetve indexüknek félév végi láttamozását a Matematikai és Természettudományi Kar dékánja eszközölte, még olyan esetben is, amikor abban a hitben, hogy nevezettek karán vannak beiratkozva, indexüket mint dékán ő már aláírta. Gelei József Matematikai és természettudományi kari dékán válaszában megjegyezte, hogy a földrajz szakos hallgatók a főiskola utasítása alapján, illetve annak megfelelően iratkoztak be a főiskolának Szegedre történt lejövele óta, azaz már négy félvére a Matematikai és Természettudományi Karra. A tanács határozata értelmében a földrajz szakos hallgatók jövő félévtől kezdve csak a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karra iratkozhatnak be, s erről értesítik a főiskolát is. CSML VIII. 1. Ferencz József Tudományegyetem Rektori Hivatal iratai 2. doboz

REFORMJAVASLATOK ÉS -KÍSÉRLETEK A '30-AS ÉS '40-ES ÉVEKBEN

Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületben többen is hangsúlyozták, hogy a néhány órás egyetemi tanulmányok nem azonosak a teljes jogú képzéssel, hiszen az csak akkor lenne az, ha a hallgató heti 20 órát hallgatna az egyetemen szaktárgyaiból. Emiatt javasolták azt is, hogy az egyetemen rendes hallgatói státuszúak legyenek a főiskolai hallgatók. Ezen felvetéseket azonban nem vették figyelembe.³³ Greguss Pál a növénytan szegedi tanára az OPIE 1932. január 10-én tartott ülésén *Főiskolánk hallgatósa és a mostani egyetemi koperáció* című előadásában éles kritikát fogalmazott meg a klebelsbergi átszervezéssel kapcsolatban: „Teljesen tájékozatlan a polgári iskolai tanárság a tekintetben, milyen miniszteri rendelettel helyezték le a két főiskolát Szegedre, miként egyesítették a kettőt egy főiskolává, van-e jóváhagyott Szervezeti Szabályzata stb....Annyi tény, hogy a két főiskola egyesítéséről, lehelyezéséről, a felekezeti képzők megszüntetéséről szóló miniszteri rendelet még a mai napig sem jelent meg, pedig az egyesített főiskolám immár a negyedik éve működik. Az is tény, hogy a főiskolának a mai napig sincs jóváhagyott Szervezeti Szabályzata...Mint-hogy az utóbbi időben az OPIE elnöksége részéről – és talán éppen a fenti okok miatt – ismételten leíratott az a terv, hogy a 60 éves Alma Matert mint ilyet szüntessék meg, és mint önálló fakultást kebelezzék be az egyetembe,³⁴ vagy más cél miatt

³³ JANCSAK 2008. 148.

³⁴ Ezzel az elképzeléssel szemben megemlítenő a Kornis Gyula és Huszti József által vezetett előkészítő bizottságnak az a megállapítása, hogy „Más a középiskola, mely az egyetemrevezets mása polgári iskola, melynek feladata jelentékeny közművelődési szerepén felül a középfokú szakiskolákra való előkészítés. A középiskolában sokkal nagyobb mértékben szükséges a speciális szakbeli felkészültség a tanár részéről, mint a polgári iskolában. A polgári iskolában ugyanis nincs szükség a szakbeli elaprózódásnak akkora mértékére, mint az egyetem előcsarnokát alkotó középiskolában. Viszont akármilyen fontos a középiskolákban a didaktikai, a gyakorlati pedagógiai felkészültség, ez még fontosabb a polgári iskolában, hol a tanulók öntevékenységének sokkal kisebb a szerepe, mint a középiskolák felsőbb osztályaiban. A középiskolai képzéssel együtt járó szakbeli szétaprózottság gyakorlatilag szinte leküzdhetetlen nehézséget jelentene a tanári kar összeállításánál, a párhuzamos osztályokkal esetleg nem rendelkező kisebb polgári iskolákban. Az ilyenekben a középiskolai tanárok munkaereje vagy nem lenne kihasználható, vagy a tanárnak olyant is tanítania kellene, amit maga sem tanult. A középiskolai képzés elvágna útját továbbá a tanítók felemelkedésének, pedig ez a réteg igen értékes eleme a polgári iskolai tanárságnak s legtöbbször valóban hivatása magaslatán áll. Így az a nemes demokratizmus, amely lehetővé tette azt, hogy az ifjú polgári iskolából, illetőleg a tanítóképzőből sima úton eljuthasson egészen a tanítóképzőintézeti katedráig s amely egyik főereje volt a Pedagogiumnak és az Erzsébet nőiskolának, a jövőben tanügyünk nagy kárára megszűnnék. Ezt a forrást a jövőben sem zárhatjuk el a polgári iskolai tanárképzés elől. Meg kell továbbá fontolnunk, hogy a középiskolai tanár a polgári

*áldozzák fel, minden polgári iskolai tanárban, tehát bennem is jogosan felmerülhet az a gondolat, vajon időszerű-e ez a kívánság, nyer-e valamit ezzel a polgári iskolai tanárság, de még inkább a legnemzetibb polgári iskola... Minden más főiskola lehetne vidéken, csak a maga nemében egyedülálló polgári iskolai tanárképző főiskola nem... A mostani kooperáció a négyéves tapasztalat szerint nem vált be, és így feltétlenül revízióra szorul.*³⁵

Greguss statisztikai alapokon nyugvó és értékes elemző kritikáját az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Elnöksége 1932. január 15-én kiadott állásfoglalásában elvetette: „Rendíthetetlenül ragaszkodunk az egyetemmel kooperált 4 éves tanárképzés rendszeréhez. Ennek leépítése, visszafejlesztése vagy akár csak az egyetemtől való elszakítása ellen is már jó előre a leghatározottabban óvást emelünk.”³⁶ A tanárképzés egyetemi kooperációja körül fellobbant vitát Karafiáth Jenő kultuszminiszter a főiskola igazgatóságához címzett levelével zárta le, melyben kifejtette, hogy a szegedi tanárképzés szervezeti kérdéseivel foglalkozni nem akar, mert véleménye szerint az intézet még túlságosan fiatal ahhoz, hogy annak mélyebb átszervezésén elgondolkozzanak.³⁷ Ennek ellenére bizonyos kisebb korrekciót mégiscsak végrehajtottak az 1934-ben felterjesztett új tanulmányi rend megszövegezése során, de a változtatások nem érintették a tanárképzés rendjének lényegét alkotó egyetemi kooperáció rendszerét. A korrekció a képzés túlterhelésének enyhítését tűzte célul, de az elaprózódás a stúdiómban, a kötelezővé vált mellékszak, az együttműködés az egyetemmel, a gyakorlati képzés egyre növekvő igényei ellentétes tendenciát jeleznek. Az új tanulmányi rendet az igazgatótanács 1934. április 20-i ülésén fogadták el.³⁸ A végleges szervezeti szabályzat, valamint a szakcsoportok és szakkörök számára készített új tanterv a hallgatónak ösztöndíjat biztosított, előírja a gyakorlati kiképzés új rendszerének kidolgozását. Az 1933/34. tanév óvatos reformjai biztosították az oktatói munka stabilizálódását. 1934-ben Huszti József is elismerően értékelte az elért eredményeket: „Merem jósolni, hogy az átszervezés legfontosabb alapelvei most már rendíthetetlenek. A részletekben mindig lehet, sőt állandóan kell módosítani az életből nyújtott tanulságok alapján. Arról azonban, hogy a jövőben a tudományos kiképzésből a polgári iskolai tanárjelöltek kikapcsoltsanak,

iskolában természetszerűleg gyökértelennek, száműzöttnek érezné magát. Helyzetét átmenetinek tartaná még akkor is, ha anyagilag középiskolai kartársaival azonos elbánásban részesülne. Képzelmük el egy ilyen összetételű karnak lelki állapotát és pedagógiai értékét.” CSML VIII. 2. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar iratai 5. doboz 390-1926/27.

³⁵ GREGUSS 1932. 203-204.

³⁶ Idézi: BERECSKI 1998. 141.

³⁷ JANCÁS 2008. 152.

³⁸ CSML VIII. 19. Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai 1. doboz 106/1934.

többé józanul alig lehet szó.”³⁹ Huszti magabiztos kijelentése egyben válasz azoknak is, akik az egyetemi kooperáció ellen emeltek szót.

Somogyi József főiskolai tanárnak az 1936. évi felsőoktatási kongresszuson elmondott felszólalása mindössze a túlterhelést emeli ki a negatívumok közül: „Legyen szabad azonban felhívnom a figyelmet arra a nehézségre, mely abból származik, hogy a hallgatóságnak egyidejűleg három helyen kell munkát folytatnia: az egyetemen, a főiskolán és a gyakorló iskolában. Ennek következtében nehéz a főiskolának kötött tanrendjét félévről félévre oly módon összeállítani, hogy megfeleljen a főiskolának, valamint az egyetemi tanulmányoknak is. Sokszor csak igen nehezen tudunk 3-4 órás kollégiumot is beosztani az egyetemre. És e tanrendi nehézségek miatt aztán olykor az egyetemi oktatás tulajdonképpen csak formálissá válik, amellet a tanári testületnek és a hallgatóságnak szintén nagyon sok nehézséggel kell megküzdenie. Nagyon öröndetes volna tehát, ha az egyetemi oktatás reformjával kapcsolatban sikerülne a szegedi egyetem illetékes fakultásai részéről olyan megoldást találni, mely e nehézségeket elviselhetőbbé tenné.”⁴⁰ Úgyszintén ezen a kongresszuson Gelei József egyetemi nyilvános rendes tanár pedig a főiskolások kiváló tulajdonságait és a főiskolai tanárképzés rendszerének előnyeit mutatta be személyes tapasztalatai alapján: „A felvételre jelentkező anyag bősége és eleve jó minősége lehetővé teszi a kiválogatást és így azt, hogy a polgári iskolai tanárképző főiskolai ifjúság minőség szempontjából a közepesnél jobbnak mondható. Különös értékelkedést jelent az, hogy középiskolai érettségivel igen sokan keresik fel a főiskolát, s így az az ifjúsági szellem, mely az egyetemen a gimnáziumokból táplálkozik, a főiskolán is hovatovább úrrá lesz. A főiskolások az egyetemen választott főtárgyaikat igen nagy szeretettel és lelkesedéssel látogatják, fegyelmezett viselkedésükkel csakis a jó példát mutatják, készültségük pedig a kollokviumokon – amennyire a magam megfigyelése terjed – nem marad el az egyetemi rendes hallgatókétól. Ha mégis imitt-amott azt látná az ember, hogy a rendes egyetemi hallgató tudása mélyebb és terjedelmesebb, mint a főiskolaié, annak az lehet a magyarázata, hogy a főiskolai hallgatónak a főiskolán is minden tárgyból kell kollokválnia és egyetemi kollokviuma is kötelező, tehát hogy a főiskolai hallgató félévente 30-36 órából⁴¹ kollokvál, holott az egyetemi hallgató általános kollokvi-

³⁹ Idézi: BEREZKI 1998. 148. Hasonlóképpen értékelte az egyetemmel kooperált polgári iskolai tanárképzést a főiskola új igazgatója, Littke Aurél is: „Az egyetemmel való együttműködés rendszeresítése ideális állapotot teremtett a tanárképzés terén. Mert valóban ideális állapot az, hogy a polgári iskolai tanárjelölt amellet, hogy a főiskolán megszerzi a szükséges szakismereteket és a gyakorló iskolában a nélkülözhetetlen tanítási jártasságot, egyik szaktárgyából még tudományos képzésben is részesülhet. Nagy, megbecsülhetetlen kincs birtokába jut ily módon a tanárjelölt, amely őt mint leendő polgári iskolai tanárt, ha szerényebb keretekben is, mint a középiskolait, a tudomány művelésére is képesíti.” Idézi: BEREZKI 1998. 149.

⁴⁰ Idézi: HUSZTI 1937. 100.

⁴¹ Az 1938/39. tanév második félévében egy A szakcsoportos magyar-történelem és

*um-teljesítménye a 15 óra körül mozog.*⁴²

A főiskola további működését alapjaiban határozta meg a tanítóképzés reformját jelentő 1938. évi XIII-XIV. törvény, amely az addig ötéves tanítóképzést négyéves tanítóképző líceumra épülő kétéves tanítóképző akadémiává szervezte át. A tanítóképző akadémiák működésének beindulását ugyan a háború egyelőre megakadályozta, a polgári iskolai tanárképzésben érdekelt szervezetek és intézmények azonban felismerték a törvény várható következményeit. Az OPIE elnökségi ülésén 1938. március 11-én az elnök így értékelte a törvény kihatását a polgári iskolai tanárképzésre: *„Az új líceumi törvénnyel életbe lép az időszerű akadémiai tanítóképzés, s ezzel megdől az az alap, melyre a polgári iskolai tanárképzés felépült. A jövőben már nem a jeles tanítói oklevél lesz a tanárképzésünk alapja. S itt eljutottunk a polgári iskolai tanárképzés történelmi fordulópontjához. A pedagógiai képzés mintaiskolája, melynek éppen ez a mintaszerűsége adott létjogosultságot, feleslegessé válik mai formájában, s hogy iskolafajunk az őt megillető helyét foglalhassa el közoktatásügyi rendszerünkben magunk pedig ne kezeltessünk másodrendű tanárokként, az egységes tanárvizsgálat megvalósításáért kell küzdenünk. A gazdasági és erkölcsi elismertetés szempontjai is emellett szólnak.*”⁴³

Az 1939/40. tanév végén a polgári iskolai tanárképzést is befolyásolva 1940 májusában megszületett Az iskoláztatási kötelezettségről és a 8 osztályos nép-

ének mellékszakos harmadéves hallgatónak pl. a következő tárgyakat kellett a főiskolán és az egyetemen hallgatnia, és belőlük kollokválnia. A főiskolán: filozófiatörténet 2 óra, magyar nyelvjárások 2 óra, magyar irodalom 2 óra, irodalmi szeminárium 1 óra, politika 2 óra, az újkor története 2 óra, magyar történelem 2 óra, latin szövegek 1 óra, történelmi szeminárium 1 óra, közgazdaságtan 2 óra, honvédelem 2 óra, tanítói gyakorlat 4 óra, testgyakorlás 2 óra, karének 1 óra, magánének 1 óra, zongora 1 óra, formatan és összhangzattan 1 óra, módszertan 1 óra; az egyetemen: Arany János és kora 4 óra, az irodalomtudomány alapfogalmai 2 óra, az irodalmi klasszicizmus 1 óra. Összesen 37 óra. SIMON 1979. 194.

⁴² Idézi: HUSZTI 1937. 91.

⁴³ Idézi: BERECZKI 1998. 153-154. A líceumi törvényt hasonlóan értékelte a polgári iskolai tanárképzés szempontjából Padányi Viktor is: *„A polgári iskolai tanárképzés szempontjából az 1938. évi XIII. tc. teljesen megváltozott helyzetet teremtett. Először is a főiskola elvesztette addigi biztos újoncosági területét, mert a líceumot végző fiataloknak továbbtanuló része sincs kizáróan a főiskolára utalva, és el fog illanni azokon a réseken, amelyeket a törvény nyitott számára. A líceumot végzők már válogathatnak. Ehhez képest amennyiben a tanítóképzőt végzetek csoportja a tanítóképzők megszűnésével szükségképpen leesik, fel kell vetni a kérdést, van-e értelme tovább a főiskola fennmaradásának, hiszen hallgatóságát tekintve a jövőben kizáróan középiskolát végzettekről lévén szó, semmi akadálya nem lenne tovább az egyetemen történő képzésnek. Van-e értelme 6 egyetem mellett, amelyeknek teljes bölcsészetafakultási kapacitása távolról sincs kihasználva, még egy ilyen külön bölcsészeti kart fenntartani abban az esetben is, ha a főiskola látogatottsága annyira biztosítva volna, mint amennyire nem lesz attól a pillanattól kezdve, hogy az utolsó tanítóképzőintézeti tanfolyam végezni fog.*” PADÁNYI 1941. 49.

iskoláról szóló 1940. évi XX. számú törvény, amely az addigi hatosztályos népiskolát nyolcosztályúvá kívánta átalakítani. A törvény ismét felvetette azt a kérdést, hogyan alakul a polgári iskolák és a 8 osztályos népiskolák fejlődése, s ennek következtében milyen módon alakul a polgári iskolai tanárképzés.⁴⁴ Jóllehet a háború viszontagságai – a tanítóképző akadémiákhoz hasonlóan – a nyolcosztályos népiskolák kiépülését is megakadályozták, a törvényi háttér ilyen irányú változásai komoly megrázkódtatást okoztak a polgári iskolák és a polgári iskolai tanárképzés fennálló rendszere, így pedig közvetve a szegedi tanárképző főiskola számára.⁴⁵

Az 1941/42. tanév végén meglepő kérést terjesztett elő az egyetem a főiskola tanári karához. Greguss Pál ugyanis olyan javaslatot dolgozott ki, amelynek célja, hogy a főiskolai hallgatók nagyobb óraszámban hallgassanak egyetemi előadásokat, mint korábban. A javaslat a szokatlan, de nem előzmények nélküli kérés okát is nagyon őszintén feltárta: az 1941/42. tanévben csak 80-80 hallgató iratkozott be a szegedi egyetem két fakultására, s így volt olyan évfolyam, illetve szakcsoport, ahol csak egy-egy hallgató vett részt az órákon. A főiskolának viszont több mint 600 hallgatója volt. A javaslat készítői több érvet is felsorakoztattak kérésük indoklásául. Így például azt, hogy a főiskolai hallgatóknak két helyen is kell tandíjat fizetni, s ezt a drágább oklevelet mégsem ismerik el az egyetemi végzettséggel egyenrangúnak. Azzal is érveltek, hogy az egyetemen hallgatót kevés óraszám miatt a hallgatóknak nincs lehetőségük a tudományokban való alaposabb elmélyedésre. Érveik kifejtése után a következő módosításokat javasolták: 1. a főiskolai hallgatók

⁴⁴ BERECKZI 1998. 155.

⁴⁵ Padányi Viktor 1941-es könyvében világosan fogalmaz a nyolcosztályú népiskola és a polgári iskola versengéséről: „A nyolcosztályú népiskola és a polgári iskola jövője kölcsönhatás eredményeként fog kialakulni. Ha ugyanis meghagyják a polgári iskolát mai fogalmazásában, kétféle eset következhetik be. Az egyik ezek közül az, hogy megmarad, sőt növekszik a polgári iskola látogatottsága, s ez esetben a 8 osztályú népiskola ki sem fejlődhetik, legfeljebb csak azokon a kisebb helyeken, ahol polgári iskola nincs, már pedig a nyolcosztályú eleminek a nagyobb helyeken volna meg igazán jelentősége, a kislelki népesség kultúráját nem ilyen általános, hanem inkább folklorisztikus elemek határozzák meg. A másik eset az lenne, hogy a gyakorlati pályákra igyekvőket a nyolc osztályú népiskola vonja el, majd a polgáritól, s ez esetben azt kell tenni a polgári iskolával, amit előző fejezetünkben vázoltunk: középiskolai szempontok szerint kell átalakítani. A nyolcosztályú népiskola és a polgári iskola ugyanis iskolapolitikaikailag összeférhetetlen. A dilemma másodíkéle alakulása lenne a legszerencsésebb megoldás, mert így nyugodpontra jutna a gyakorlati középiskola egyre súlyosodó előképzési problémája és megerősödhetne a 8 osztályú népoktatási rendszer is. Ez esetben azonban feltétlenül át kellene alakítanunk tanárképzésünket úgy, hogy az ne csak az alsó négy osztályra, hanem a gyakorlati középiskola egész területére adjon képesítést, mert a polgári iskola kizárólagosan középiskolai jellege esetén semmi akadálya nem lenne a gyakorlati középiskola nyolc éves rendszerű kiépítésének, amely egyébként is csak így lehetne tökéletes.” PADÁNYI 1941. 49-50.

főtárgyaikat csak az egyetemen hallgassák; 2. a főtárgyakból csak az egyetemi tanárok vizsgáztassanak; 3. az egyetemi vizsgálat eredményét az oklevélben külön tüntessék fel.⁴⁶ A főiskola tanári kara válasza e javaslatokra igen határozott tiltakozás volt: „A főiskolát a javaslat pusztán korrepetáló intézetté, afféle jogi szemináriummá fokozná le, hol a tanárok csupán azokkal foglalkozhatnak, akiket szaktárgyaik kevésbé érdekelnek, míg a legnagyobb érdeklődést mutató legkiválóbb hallgatókat teljesen át kellene engedniök az egyetemnek. Ez a főiskolai tanárok anyagi megrövidítését is magával hozná. Akadna-e majd a jövőben valamirevaló tanár, aki ilyen főiskolára pályáznék, ahol a tanár és tanítvány részéről csak unott, kedvetlen korrepetálás folyik a nem kedvelt tárgyakból? Ez a főiskola halálát jelentené.”⁴⁷ A határozott fellépés ugyan meghiúsította az egyetem beolvasztási törekvését, ugyanakkor az ilyen és ehhez hasonló ötletek felmerülése jól mutatják, hogy a főiskola léte szinte állandóan veszélyben forgott. A főiskola elleni vádak között 1940 után is szerepelt a földrajzi elhelyezkedés is. Padányi Viktor 1941-es könyvében nyíltan fogalmaz ezzel kapcsolatban: „hiba az, hogy Szegeden történik, amely város még akkor is túlságosan perifériális fekvésű lenne, ha nem Csonka-, hanem Nagymagyarországról lenne szó”⁴⁸.

1943. október 5-én nagygyűlésen tárgyalták meg a főiskolai hallgatók panaszait. Ezen Pernesz Gyula az ifjúság részéről felsorakoztatta a diákság sérelmeit: „A főiskola jelen formájában nem más, mint egy kétlaki, tanárképző tanfolyam. A diákoknak az egyetemet és a főiskolát is látogatniuk kell, s ez az állapot mind a főiskola tanárságára, mind pedig a hallgatókra sérelmes. A főiskolai ifjúság tehát önálló főiskolát követel teljes hatáskörrel, vagy teljes egyetemi kiképzést.”⁴⁹

Az 1939 és 1941 közötti területi gyarapodásokat követően a visszacsatolt területek polgári iskoláit is szegedi tanárképző főiskola látta el tanárokkal. Így a szegedi főiskola volt az egyetlen olyan intézmény a trianoni ország területén, ahová az erdélyi és más visszacsatolt területekről származó hallgatók is beiratkozhattak. 1939 novemberében Schmidt József törvényhatósági bizottsági tag

⁴⁶ A javaslat előzményének tekinthető a főiskolai hallgatók hivatásszervezetének 1942. február 25-i gyűlésén elhangzott követelések: a polgári iskolai tanárok magasabb fizetési osztályba sorolása; a 40 éves szolgálati idő 35 évre történő leszállítása; a polgári iskolai tanári diploma valóságos főiskolai végzettségnek való elismerése; doktori szigorlat letételének lehetősége. *A polgáriiskolai Tanárképző Főiskola ifjúságának négy kérése a kultuszminiszterhez.* Szegedi Napló LXIV. (1942) febr. 26. 46:7. Hangsúlyozták, hogy „a főiskolát emeljék tényleges főiskolai rangra, s az itt abszolvált négy év megfelelően egyetemi képesítésnek... a főiskolák elnéptelenedését és a polgári iskolai tanárhiányt, amely már most nagy gondot okoz az illetékeseknek, csak ezeknek a kívánásoknak teljesítésével lehet megakadályozni”. *A tanárképző főiskola ifjúsága impozáns lefolyású gyűlésen kérte sérelmei orvoslását.* Délmagyarország XVIII. (1942) febr. 26. 46:3.

⁴⁷ Idézi: BERECZKI 1998. 157.

⁴⁸ PADÁNYI 1941. 51.

⁴⁹ *Nagygyűlésen tárgyalták meg a tanárképző főiskola ifjúságának problémáit.* Délmagyarország XIX. (1943) okt. 6. 226:5.

a szegedi polgármester hivatalhoz benyújtott indítványában szövegezte, hogy „a tanárképző-főiskola kibővítése rendkívül sürgős feladat lenne, és ebben a kérdésben a város írjon a kultuszminiszterhez. A főiskola épületében ma már nincs hely 500 hallgató részére, az egy-egy szakcsoportba tartozó hallgatók nem férnek el a tantermekben, amelyet annakidején 40 emberre méreteztek, s most egy-egy ilyen teremben 80-120 hallgató tartózkodik egyszerre. Schmidt József arra hivatkozik, hogy ez a helyzet egészségügyi szempontból is nagyon súlyos kifogás alá esik, és ha a kultuszminisztérium engedélyezné a főiskola kibővítését, egyúttal építési munkaalkalom is adódnék.”⁵⁰ Ábrahám Ambrus igazgató 1940. október 6-án arról nyilatkozott a Délmagyarországnak, hogy ki kell bővíteni a főiskolát, mivel a hallgatók száma a kezdeti 250-ról már 600-ra nőtt: „a Ferenc József-tudományegyetem eltávolításával megüresedik egy időre a szegedi Horthy Miklós-tudományegyetem jogikarának épülete, s itt akarják ideiglenesen elhelyezni a főiskola elméleti tanszékeit. Már folyó a tárgyalások az egyetem és a főiskola vezetősége között, s valószínű, hogy a helykérdést most már legsürgősebben megoldják. Vagy a jogikar helyéről lehet szó, vagy a Szukováthy-téri intézetről, amelyben ideiglenesen elhelyeznék a tanárképző főiskola elméleti intézményeinek egy részét. Az elsőéves növendékek száma összesen 260, tehát olyan nagy előadóterem, amelyben valamennyien elhelyezést nyerhetnének csak az egyetem bölcsészeti karának Szukováthy-téri palotájában van: az auditorium maximum. A főiskoláról tehát ideiglenesen áthelyezik a matematikai, magyar, történelem, földrajzi intézeteket a Szukováthy-térre, vagy a jogikar épületébe, és az állattan, növénytan, kémia, ásványtan szűkösen, de valahogy mégiscsak megférne a Boldogasszony-sugárúti épületben.”⁵¹ A visszacsatolt területekről érkező tanárjelöltek minél alaposabb kiképzése érdekében szlovák, rutén és román lektorokat neveztek ki a főiskolára.⁵² A Nemzeti Közoktatás című folyóirat 1944 januári számában azonban már egészen más szemlélet fogalmazódott meg: „Új polgári iskolai tanárképzőkre van szükség, mert az egyetlenegy, Szegeden levő állami ma már kevés. Minden egyetemi városban kellene egy tanárképző, de legalább egyelőre Budapesten és Kolozsvárott feltétlenül fel kell állítani ilyet, hogy a Felvidék, a Dunántúl és Erdély kielégíthető legyen.”⁵³

A főiskola a már pályán lévő tanárok továbbképzése terén is fontos szerepet játszott a húsz éves szünet után 1934-ben ismét meginduló nyári, szünidei

⁵⁰ *Nem halasztható tovább a tanárképző-főiskola kibővítése.* Délmagyarország XV. (1939) nov. 28. 270:3.

⁵¹ CSÁNYI PIROSKA: *Tárt kapukkal várja a tanárképző főiskola az erdélyi hallgatókat. Az egyetem jogi karán megürrült előadótermek átadásával, vagy a bölcsészeti egyetem auditoriumának átengedésével segítenek a főiskola tulsufoltságán.* Délmagyarország XVI. (1940) okt. 6. 228:7.

⁵² *Ünnepi külsőségek között megnyílt a tanárképző főiskola új tanéve. Olasz nyelvtanfolyammal bővül a főiskola tananyaga – Szlovák, rutén és román lektorokat neveznek ki az új tanévre.* Délmagyarország XVI. (1940) okt. 15. 235:3.

⁵³ Idézi: Bereczki 1998. 158.

tanfolyamok révén. Ebbe a képzésbe 1940-től a visszacsatolt felvidéki terület szakoktatóit is bevonták turnusos rendszerrel.⁵⁴ 1941-ben pedig külön kurzust szerveztek az összes visszatért terület tanárai számára.⁵⁵ Ezen 247 felvidéki, észak-erdélyi, délvidéki és kárpátaljai polgári iskolai tanár vett részt.⁵⁶ 1942. július 3. és 31. között ismét nyári továbbképző tanfolyamot tartottak.⁵⁷

Néhány kisebb szervezeti változást a háború viharai közepette is végrehajtottak. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1943-ben a főiskola igazgatótanácsának elnöki tisztét személyileg különválasztotta a Tanárvizsgáló Bizottság elnökségétől. Az előbbivel Fröhlich Pál szegedi egyetemi tanárt, az utóbbival továbbra is Huszti József egyetemi tanárt bízták meg.⁵⁸

A SZEGEDI FŐISKOLA HELYZETE ÉS SÚLYA A POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉS RENDSZERÉBEN

A katolikus polgári iskolai tanárnőképzők elvben a világi tanárjelöltek előtt is nyitva álltak, éppúgy, mint az állami képzők a szerzetesrendek jelöltjei előtt. Így például más vallású diákok is rendre megtalálhatók a katolikus képzőkben, mégpedig érdekes módon az állami képzők szegedi egyesítése után viszonylag gyakrabban, mint azelőtt. 1924/25 és 1927/28 között az Angolkisasszonyok képzője hallgatóságának csak 8,4%-a volt nem katolikus, míg ez az arány 1928/29 és 1937/38 között 10,6%-ra nőtt.⁵⁹ E változásnak oka feltehetően abban a tényben keresendő, hogy az állami képzők női publikumának egy töredéke inkább a fővárosi katolikus intézménybe iratkozott be 1928 után, ahelyett, hogy elfogadta volna tanulmányi idejére a vidéki száműzetést. Hasonló lehetett a szegedi főiskolába felvételt nyerő szerzetesrendi tagok választásának motivációja. Szegeden az összes felvett hallgató közel 6%-a volt egyházi személy, bár arányuk az évek során erősen csökkent. Ezek minden bizonnyal vagy férfi szerzetesek voltak, vagy olyan apácák, akiket szegedi vagy Szeged környéki

⁵⁴ *Ma nyílik meg a tanárképző főiskolán a felvidéki tanárok továbbképző tanfolyama.* Délmagyarország XVI. (1940) júl. 4. 149:6.; *Ünnepi külsőségek között megnyílt a felvidéki tanárok továbbképző tanfolyama.* Délmagyarország XVI. (1940) júl. 7. 152:5.; *Ünnepi külsőségek között befejeződött a felvidéki tanárok továbbképző tanfolyama.* Délmagyarország XVI. (1940) júl. 28. 170:2.

⁵⁵ *Felvidéki, kárpátaljai, keletmagyarországi és erdélyi tanárok a szegedi tanfolyamon.* Délmagyarország XVII. (1941) júl. 30. 172:4.

⁵⁶ SIMON 1979. 211.

⁵⁷ *Véget ért a délvidéki polgári iskolai tanárok továbbképző tanfolyama.* Délmagyarország XVIII. (1942) aug. 1. 173:2.

⁵⁸ SCHILLING 1944. 44.

⁵⁹ Az 1945/46. tanévben a nem római katolikus hallgatók aránya 8,5% volt. Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve XXXIII. (1948) 213.

kötöttségük eltérített az akkor már egyetlen katolikus képzőintézet, a budapesti Angolkisasszonyok látogatásától.⁶⁰

Elvileg tehát a polgári iskolai tanárképzést 1928 után kiegyensúlyozottan egy állami és egy katolikus intézet között osztották meg. Valójában a szegedi főiskola túlsúlya már eleve biztosítva volt. Bár „a fenntartó rend külön elismerést érdemlő nagy anyagi áldozatokat hozott, építkezett, új laboratóriumokat létesített, a tanári kart újra szervezte és kiegészítette abban a tudatban, hogy a katolikus polgári iskolai tanárképzés színvonalban nem maradhat az állami mögött”⁶¹, az Angolkisasszonyok mégis nehezen tudták a versenyt ténylegesen felvenni az állam által az igényeknek megfelelően dotált szegedi főiskolával. Az iménti elismerő szavakat megfogalmazó Huszti József maga állapította meg: „nehéz lenne a kizárólagosan tandíjbevételekre utalt fenntartó rendtől kívánni, hogy főiskoláitól igényelt nagyméretű tanulmányi apparátust csak a maga eszközeiből teremtsen elő”⁶². 1928 után a kialakult erőviszonyok alapvetően Szegednek kedveztek. Ezért a katolikus szektor részesedése a képzés alatt álló hallgatóságban az 1922/23 és 1927/28 közötti 31,5%-ról 1928/29 és 1937/38 között 24,7%-ra, majd az 1938/39 és 1942/43 között 21,6%-ra esett.⁶³ Valószínűsíthető az a feltevés, hogy az Angolkisasszonyok Intézete egyre inkább a szűk katolikus polgári iskolai szektor tanárszükségletének kielégítésére állítódott be (annak ellenére, hogy a csekélyszámú más vallású hallgatóinak valamelyest még emelkedtek is arányai), s a szegedi reform sikere az állami képző felé térítette el az újabb jelöltek egyre nagyobb többségét.⁶⁴ A tendencia csak az 1945 utáni átmeneti években javult a katolikus képzők javára (1946/47-ben 36,4%-nyira): ekkor azonban az állami képzőt már az újabb átszervezés fenyegetése sorvasztotta, míg a katolikus partnerintézete még kis ideig többé-kevésbé zavartalanul működött tovább. A Szegeden egyesített főiskolák helyzete a képzési mezőben egyértelműen és jelentősen megszilárdult tehát, annyira, hogy az új főiskola a közületi polgári iskolák tanárellátása terén egyre inkább valóságos monopóliumot élvezett. Ezt a tényleges túlsúlyt képletesen és szemléletesen is kifejezte az a tény, hogy a főiskolai tanári oklevelet kibocsájtó Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság maga is Szegeden működött.

A HALLGATÓSÁG REGIONÁLIS MEGOSZLÁSA

A társadalmi rekrutáció fontos összetevője a hallgatók regionális származása, mely egyszerre jelzi a családok rezidenciális elhelyezkedését, urbanizációs

⁶⁰ KARÁDY – VALTER 1990. 23.

⁶¹ HUSZTI 1937. 87.

⁶² HUSZTI 1937. 87.

⁶³ Az 1940/41. tanévben a budapesti és a szegedi főiskola hallgatóinak aránya 21 és 79%. Magyar Statisztikai Évkönyv XLIX. (1948) 213.

⁶⁴ KARÁDY – VALTER 1990. 24.

szintjét, a főiskolától való fizikai távolságát, sőt magát a szakmai réteghelyezetet is. A főiskola diákságára nézve elsősorban a helyi rekrutáció látszólagos gyengesége és a diákság származási helyeinek szétszórtsága tűnik fel. A szegedi születésűek aránya alacsony s az összes környező megyében (Pest megyét is beleértve) születetteké sem érte el a hallgatóság egynegyedét. Ugyanakkor a szegedit jóval meghaladó arányszám származott a fővárosból. A beiratkozók többsége azonban a kelet-aföldi megyékből és a Dunántúlról való volt, s kisebb kontingensekkel ugyan, de nem hiányoztak belőle az északi és az erdélyi megyék szülöttei sem. Ezzel egyértelműen bizonyítottnak tekinthető a főiskola regionális szempontból széles, valóban országos vonzásköre.⁶⁵

Azt is meg kell jegyezni, hogy a szegedi főiskola esetében – szemben a magyar felsőoktatás legtöbb egyéb részlegével – mennyire nem volt jellemző a nagyvárosi eredetűek túlsúlya. Ezt mutatja a Budapestről származók specifikus alulképviselettsége. Az ország népességének mintegy egynolcadát magába foglaló főváros a hallgatónak kevesebb mint tizedrészét szolgáltatta, de arányosan gyenge volt a többi nagyvárosban születettek részesedése is. Ezzel szemben viszonylag jelentős számú diákot küldtek a Szeged környéki vagy Szegeddel jó közlekedési összeköttetésben álló közepesen nagy vagy kisebb alföldi mezővárosok (mint Hódmezővásárhely, Kecskemét, Makó, Baja, Kiskunfélegyháza, Békéscsaba, Kalocsa, Gyula). A fővároson kívüli városi népesség túlreprezentációját mutatja, hogy a diákok mintegy kétötöde vidéki városokból származott, miközben az 1930-as népszámlálás szerint az ország lakosságának csak 22%-a élt vidéki városokban. A főiskola hallgatóságának regionális profiljára tehát a széles országos meritóhálón kívül a vidéki kis- és nagyvárosi származásúak (s ezeken belül a szegediek és Szeged környékiek) túlképviselettsége és a többség falusi eredete nyomta rá bélyegét.⁶⁶

Ez a regionális rekrutáció teljesen egyedülálló volt a korabeli hazai felsőoktatásban. A vidéki főiskolák és egyetemek elsősorban saját régiójukból vontatták hallgatóságukat. Így 1929/30-ban a debreceni egyetem hallgatói szüleinek 28%-a, a pécsinek 16%-a s a szegedinek 22%-a lakott magában az egyetem székvárosában, holott ezek közül egyiknek a lakossága sem haladta meg jelentősen az országos össznépesség 1%-át. Ha a közvetlenül környező legközelebbi három megye képviselettségét is számba vesszük, minden vidéki egyetem hallgatóságának közel fele (Szeged, Pécs) vagy egyenesen többsége (Debrecen) helyi rekrutációjának tekinthető.⁶⁷ A fővárosi intézmények ugyan országos rekrutációval dicsekedhettek, mégis feltűnően túl voltak képviselve hallgatóságukban a budapesti és Pest környéki származásúak. Az Angolkisasszonyok budapesti tanárképző főiskolája hallgatóságának az 1945/46. tanévben nem kevesebb mint 53%-a született a

⁶⁵ KARÁDY – VALTER 1990. 42.

⁶⁶ KARÁDY – VALTER 1990. 42.

⁶⁷ LAKY 1931. 99.

fővárosban s további 9%-a Pest megyében.⁶⁸ Az 1924/25. tanévben a fővárosban tanulmányokat folytató egyetemi hallgatók között a férfiak 24%-a s a nők 34%-a volt helyi születésű.⁶⁹ Lakhely szerint 1929/30-ban a fővárosi egyetemisták 47%-a volt helyi s további 16%-a Pest megyei.⁷⁰ A szegedi tanárképzőéhez hasonló földrajzilag szétszórt s túlnyomóan vidéki rekrutációs profilt minden bizonynal egyetlen más korabeli főiskolán sem lehetett megfigyelni.⁷¹

	Születési hely	Apa lakóhelye	Előképzés helye
Szeged	6,4	11,5	14,9
Csongrád megye	2,9	3,2	1,5
Bács, Pest-Pilis-Solt, Csanád, Torontál megye	15,8	16,9	17,5
Budapest	8,5	8,1	11,4
Kelet-Alföld	24,1	25,1	20,7
Dunántúl	25,1	26,1	27,4
Észak	10,5	4,9	2,7
Erdély	5,1	3,8	3,7
Külföld	1,7	0,4	0,1
Összesen	100	100	100
Nyers szám	1425	1398	1424

Diplomások regionális megoszlása (Karády-Valter 1990. 102.)

ELŐKÉPZÉS ÉS ISKOLAI REKRUTÁCIÓ

A főiskola a magyar felsőoktatásban egyedülálló, az érettségizetteket háttérbe szorító iskolai rekrutációval biztosította híd szerepét az alsó-középszintű és a főiskolai oktatás között: a világháborúk között már nem volt az egyetemi szintű magyar felsőoktatás egyetlen más szakiskola sem, mely érettségi nélkül elvégezhető lett volna. A szegedi főiskolán azonban tudatosan úgy alakították ki a felvételi eljárást, hogy a szigorú belső szelekció maradéktalanul érvényesült: minden felvételi eljárás során a polgári iskolai képzésben leghasznosabb készségek szerepe volt a perdöntő. A tanítóképző intézetek a polgári iskolákból szelektálták diákságuk jó részét. Ezeknek legjobb diplomásaiból került ki azután a szegedi főiskola hallgatóságának jelentős százaléka. Végül az itteni diákság legsikeresebbjei jutottak be az Apponyi

⁶⁸ Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve XXXIII. (1948) 212.

⁶⁹ ILLYEFALVI LAJOS: *A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai*. Budapest, 1935. 1058.

⁷⁰ LAKY 1931. 99.; JÁNKI GYULA: *A főiskolai hallgatók újabb adatai*. Magyar Statisztikai Szemle XII. (1930) 89.

⁷¹ KARÁDY – VALTER 1990. 44.

Kollégiumba, mely a tanítóképzők tanársága mellett magának a főiskolának a tanári testületét is formálta.⁷²

Ennek a szelekciós mechanizmusnak működésével lehet magyarázni azt, hogy a tanítóképzők és más nem klasszikus középiskolák diákjai formálisan jobb jegyekkel jöttek a főiskolára s átlagukban jobb minősítéssel is diplomáztak, mint a gimnáziumi érettek, annak ellenére, hogy a gimnáziumi minősítés tényleges tudás-, illetve teljesítményfedezete feltehetően valamivel nagyobb volt.⁷³ A nem klasszikus középiskolákban nevelt egyre jobb anyag konkurrenciája és a gimnazistáknak nem kedvező felvételi eljárás mellett természetesen az érettségizettek arányának csökkenése az értelmiségi foglalkozások már említett javuló piaci helyzetével is összefügghetett. Az 1940-es években a gimnazisták ritkábban érezhettek hivatást az egyetemhez képest alsóbbrendű, bár ugyannyi évet igénylő főiskola elvégzéséhez, mint korábban, az állástalan diplomások krónikus túltermelésének időszakában. Ezzel szemben a képzési zsákutcában lévő (az egyéb magasabb iskolától elzárt) tanítói oklevelesek számára a javuló konjunktúra (amely a területvisszatérésekkel konkrétan a polgári iskolai tanárság állásajánlatait is szaporította) történelmileg egyedülálló lehetőséget nyújtott a főiskolai diploma segítségével elérhető pozitív pályaváltásra. Ennyiben a diáklétszám gyors felfutása az 1930-as évek végén a gimnáziumi érettek csökkenő százalékaival szorosan összefüggött.⁷⁴

A főiskola szellemi minőségére mindenestre jellemző, hogy a diákság fele jeles vagy kitűnő előképzettségű volt, s az ilyen minősítéssel rendelkezők aránya az évek során még tovább emelkedett. Ellenkező tendenciát mutatott ezzel az elégséges előmenetelűek aránya (összesen nem több, mint 8%). Míg az 1930-as évek diplomásai között 13% került be a szegedi főiskolára ilyen gyenge minősítéssel, addig a későbbiekben ez már csak kivételesen fordult elő, így 1940 és 1944 között mindössze 3,4%. Ezek a számok mindenképpen az iskolai előszelekció szigorúságára mutatnak, még ha a szelekció mértéke kissé el is maradt a kortársak erről rajzolt képéről, mely részben az intézmény egyetemi szintű státusát volt hivatva igazolni. A főiskola szervezésének ügyében aktív

⁷² KARÁDY – VALTER 1990. 45.

⁷³ A nem gimnazistákkal azonos rendű gimnáziumi érettek jobb előképzettségét a felvételnor bemutatott végbizonyítványok és a diploma jegyeinek statisztikai összevetése alapján már az intézet egykori pedagógiatanára, Somogyi József is kimutatta. Ugyanakkor azt a tényt is kiemelte, hogy a főiskolai elbírálás mértéke nagy megközelítéssel egyezik a középiskolák mértékének átlagával, vagyis a tanítóképzők által gyakorolt tényleges (jegyekkel szentesített) szellemi szelekció szigorúsága alig maradt el a gimnáziumokétól. Ezzel mintegy megerősített nyert a tanítóképzőkből és felső szakiskolákból érkezett hallgatók viszonylagos kiválósága. SOMOGYI JÓZSEF: *A középiskolai végbizonyítványok viszonylagos értéke*. Nevelésügyi Szemle VI. (1942) 9-10: 3.; 6.

⁷⁴ KARÁDY – VALTER 1990. 46.

Huszt József egyetemi tanár szerint például a „fokozatos szelekció” azt jelentette volna, hogy a szegedi tanárképző „a tanítóképzőből a legjobbakat válogatja ki, a középiskolákból a legrosszabb esetben is csak jól éretteket vesz fel, a felső kereskedelmi iskolából és a felső mezőgazdasági iskolából csak jeles rendűeket emel ki”⁷⁵. Ezzel szemben el kell ismerni, hogy az érettségizettek egy nem jelentéktelen töredéke (pontosan 14%-a) mégiscsak elégséges rendűen került a főiskolára. Ugyanez azonban tényleg csak kivételes esetben (4,4%) fordult elő a más képzettségű jelöltek esetében. Ebben az összefüggésben megemlíthető, hogy a háború előtt és alatt megnövekedett számú diplomás szellemi szelekciója nívósabb volt, mint az őket megelőző vagy követő évfolyamoké, hiszen az 1942 és 1944 között végzőknek nem kevesebb mint 58%-a iratkozott be jeles vagy kitűnő bizonyítvánnyal. A felvettek és diplomázók számának jelentős átmeneti bővülése tehát nem az intellektuális szelekció kárára, hanem ellenkezőleg, ennek megszigorítása ellenére következett be.⁷⁶

A főiskolán 1928 és 1947 között elért szellemi szelekció nívóját akkor értékelhetjük igazán, ha a korabeli más főiskolások megfelelő jellemzőivel hasonlítjuk össze. A korabeli bölcsészkarok elsőévesei között például – akik a tudományegyetemek átlagosan messze a legjobban szelektált hallgatóiból kerültek ki – 1928/29 és 1940/42 között csak 43% jeles vagy kitűnő rendű, ugyanakkor 24% elégséges rendű érettségivel rendelkező volt,⁷⁷ szemben a főiskolára beiratkozó 42,5% jeles vagy kitűnő és csupán 14%-nyi elégséges érettel. Még kedvezőbb a kép, ha az összes szegedi egyetemistát vesszük hasonlítási alapul, hiszen ezek között ugyanabban az időszakban mindössze 15% jeles rendűt, valamint nem kevesebb, mint 59% elégséges rendű érettségizettet találunk.⁷⁸ Országos mutatószámok tekintetében Jánki Gyula kimutatta, hogy az 1934/35. tanévben országos átlagban az I. éves hallgatók 45,2%-ának elégséges minőségű középiskolai, 55,2%-ának pedig ugyancsak elégséges osztályzatú felső kereskedelmi (részben felső mezőgazdasági) érettségi bizonyítványa volt.⁷⁹ A következő tanévben pedig 41,3%, illetve 58,0% volt a két országos mutatószám.⁸⁰ Az I. éves hallgatók előképzettségét illetően egyetemenként,

⁷⁵ HUSZTI 1937. 88.

⁷⁶ KARÁDY – VALTER 1990. 46.

⁷⁷ A bölcsészhallgatóknak az egyetemek átlagát meghaladó érettségi minőségét már Jánki Gyula is kiemelte: „az I. éves bölcsészettudománykaros hallgatók közt az érettségi fokozatát tekintve (főként a budapesti egyetemen) igen kedvező az arány, amit az ehhez a karhoz való felvételnél kikötött feltételek és biztosított előnyök is érthetővé tesznek”. JÁNKI 1930. 85.

⁷⁸ KARÁDY – VALTER 1990. 47.

⁷⁹ JÁNKI GYULA: *A főiskolai hallgatólétszám újabb alakulása.* (továbbiakban: JÁNKI 1935) Magyar Statisztikai Szemle XIII. (1935) 861.

⁸⁰ JÁNKI GYULA: *A főiskolai hallgatók száma 1935/36-ban.* Magyar Statisztikai Szemle XIV. (1936) 591. Nem is csoda, hogy az egyetemi hallgatók szociológiai összetétel-

illetőleg tudománykaronként igen nagyarányú eltérések észlelhetők. Míg ugyanis a budapesti tudományegyetem I. éves hallgatói közül csak 31,8%-nak volt elégséges minősítés az érettségi bizonyítványa, addig a debreceni egyetemen 56,3%, a pécsin 59,9%-nak és a szegedi egyetem I. éves hallgatói között 62,2%-ának. A tudományegyetemi karok közül a legjobb arányt – 26,5%-ot – a bölcsészeti karon találjuk, a legkedvezőtlenebbet viszont 55,8%-kal a jog- és államtudományi karon.⁸¹ Egyértelműen igazolható tehát, hogy a szegedi főiskola diákjainak formális előképzettsége a legmagasabb szintűek egyike volt a magyar felsőoktatásban.⁸²

AZ 1928 ÉS 1947 KÖZÖTTI KÉT ÉVTIZED ÉRTÉKELÉSE

Az átszervezés hozzájárult a polgári iskolai tanárképzés színvonalának növeléséhez, és pénzügyi szempontból is megtakarítást jelentett. (A két főiskola egyesítésével 10 tanári állás szabadult fel, amelyeket részben a debreceni egyetem matematikai és természettudományi tanszékeinek felállítására használtak fel, a Pedagógium épületében pedig a Testnevelési Főiskola nyert a korábbinál megfelelőbb elhelyezést.) Jól mutatja a főiskolai hallgatók egyetemi tanulmányainak sikerét, hogy az 1928/29. tanév végén a főiskola igazgatótanácsa örömmel állapíthatta meg, hogy a polgári iskolai tanárjelöltek egyetemi kollokviumainak átlageredményei jobbak lettek, mint az érettségivel rendelkező egyetemi rendes hallgatóké. Az OPIE elnöksége is meglegedettséggel jelentette be az igazgatótanács 1930. március 28-i ülésén, hogy „*a tanárképzés jó utakon halad, s ezentúl a polgári iskolai tanárképző hallgatói nem rendkívüli, hanem tanárjelölt hallgatói lesznek az egyetemnek*”. Azt is bejelentette, hogy a jó kollokviumi eredmények hatására folynak a bölcsészetdoktori szigorlat szabályzatának munkálatai.⁸³ A polgári iskolai tanárképzés Szegedre helyezésével és az áthallgatás előírásával ugyanakkor Klebelsberg – bár ezt a nyilvánosság előtt tagadta – a szegedi egyetem hallgatólétszámának növelését is elő kívánta mozdítani. Hangsúlyozni kell, hogy az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szeged egyetlen országos kisugárzású felsőoktatási intézménye volt

ét elemző Jánki Gyula megkérdőjelezte az elégségesen érettségiző diákok továbbtanulása magas arányának indokoltságát: „*A szellemi munkanélküliség mai arányai mellett megfontolásra késztet az a körülmény, hogy az I. éves hallgatóknak még mindig csaknem felerésze középiskolai tanulmányai során csak elégséges osztályzatot érdemelt ki. Bizonyára feltehető a kérdés, van-e elegendő ok arra, hogy a mai viszonyok között ilyen sok csak éppen kielégítő képességű ifjú főiskolai tanulmányokat végezzen.*” JÁNKI GYULA: *A főiskolai hallgatók szociális és tanulmányi viszonyai az 1932/33. tanévben.* Magyar Statisztikai Szemle XII. (1934) 91.

⁸¹ JÁNKI 1935. 861.

⁸² KARÁDY – VALTER 1990. 47.

⁸³ BERCZKI 1998. 138.

ebben a korszakban. Míg az egyetem nagyon is regionális vonzáskörű volt, a főiskola hallgatói az egész ország területéről jöttek Szegedre tanulni, hiszen ez az egyesített intézmény volt a tanárképzés egyetlen olyan színtere, ahol polgári iskolai tanárokat képeztek.⁸⁴ A főiskolával a városban olyan felsőoktatási intézmény jelent meg, mely egyre jelentősebb szerepet töltött be tudományos és szellemi életében, olyan hagyományokat teremtve, melyek a polgári iskolák és a hozzájuk kapcsolódó tanárképzés 1947-es megszüntetése után is hatottak. A hallgatók szociológiai vizsgálata megállapította, hogy az ország minden jelentősebb városából érkeztek hallgatók a szegedi főiskolára. Az országos vonzáskör kialakulása mellett azt is kimutatható, hogy a főiskola nyitott volt a kibontakozó alulról jövő mobilitási hullám fogadására, a társadalmi különbségek kiegyenlítésére. A hallgatók közel 69%-a az alsóbb néposztályokból származott.⁸⁵ Emellett segítette az intézmény az értelmiség önreprodukciónak is. A felekezeti hovatartozást tekintve is nyitottságot tapasztalhatunk: minden magyarországi felekezetből találhatók hallgatók a főiskolán, bár a legtöbben római katolikusok, de ez az ország lakosságát tekintve is hasonló. A főiskola hallgatóinak kezdettől fogva megközelítőleg 2/3-a nő (ami azért is érdekes, mert ők Budapesten is tanulhattak), tehát a főiskolai kiképzésnek ez a formája volt az egyik útja a nők önállósodásának, illetve társadalmi felemelkedésének.⁸⁶ Ki kell emelni, hogy a végzett hallgatóknak a korszak ismert súlyos problémái ellenére sem voltak elhelyezkedési gondjai. A polgári iskolák tanárellátását az egész ország területén ez az intézmény oldotta meg, s a polgári iskolák száma is növekedett ebben az időben a művelődéspolitikai tendenciáknak megfelelően. Ehhez hozzájárult az, a már a képzés problémakörét is érintő tény, hogy a klebelsbergi reform által kidolgozott új rendszerben végzett tanárok sokoldalú, igen jól használható szakemberek voltak: 2 főszak és 1 mellékszak elvégzése azt jelentette, hogy többféle feladatra is alkalmasak voltak, mint korábban. Vagyis az oly sok korábbi felsőoktatástörténeti szakmunkában emlegetett túlterhelés által megkövetelt áldozatok igencsak hasznosnak bizonyultak, a négyéves megfeszített főiskolai képzés eredményeképpen a közoktatás számára különösen hasznos tanárok ezrei kerültek ki az intézmény falai közül. Ezenkívül a képzés tekintetében az új rendszer helyreállította és stabilizálta az állami oktatás hegemoniáját a polgári iskolai tanárképzés területén, s az eddiginél magasabb színvonalon, nagyobb tudományos igényvel folytatta azt. Másrészt az egyetemmel való szoros együttműködés miatt a főiskola kiszakadt addigi

⁸⁴ T. MOLNÁR 1994. 67.

⁸⁵ A főiskola diákságának egyre nagyobb hányada került ki az alsóbb vagy magas műveltséget nem hordozó rétegekből, tehát a rekrutáció számottevően demokratizálódott. A földműves gyermekek részesedése több mint megduplázódott, és kis önállóké másfélzszeresére nőtt, ugyanakkor, amikor a művelt kategóriáké, beleértve a tanárságot is, jelentősen leszűkült. KARÁDY – VALTER 1990. 38.

⁸⁶ KARÁDY – VALTER 1990. 36.

intézményei a tanítóképzők környezetéből, s egy magasabb státuszt nyert el. *„A szegedi főiskola sajátossága maradt, hogy nem követelt érettségit, de hallgatói mégis egyetemi szintű oktatásban részesültek. Így tölthetett be egyedülálló módon egyfajta híd szerepet az elemi és az egyetemi szintű oktatás között.”*⁸⁷

Meg kell azonban említeni azt a tény is, hogy a korábbi budapesti tanárok nem mindegyike értett egyet a szegedi képzéssel, így nem is volt hajlandó mindenki vállalni a Szegedre költözést.⁸⁸ A változásokat vállalók azonban magukévá tették Klebelsberg elképzeléseit, s az egyetemmel való együttműködéstől a főiskola és saját helyzetük javulását egyaránt várták, s így szívvel-lélekkel részt vettek az új képzési rendszer kialakításában. A kezdeti lelkesedést azonban később némi csalódás váltotta fel: többszöri ígélet ellenére sem rendeződött státuszuk és lakáshelyzetük.⁸⁹ A Polgármesteri Hivatal, a főiskola és a minisztérium közös erőfeszítéseinek eredményeképpen – főként a Tábor utcai lakások megépülése után – lassanként megoldódtak ezek a gondok,⁹⁰ s az átmeneti bizonytalanságok után stabilizálódott az oktatói gárda helyzete is.⁹¹

Bár a '30-as évek közepén a pályázat szerint felvehető hallgatók száma az A) szakcsoporton 30 férfi és 30 nőhallgató, a B) szakcsoporton 15 férfi és 15 nőhallgató, a C) szakcsoporton 15 férfi és 15 nőhallgató, – összesen tehát 120 hallgató – a tényleges felvétel ezt jelentősen túlhaladta. A hallgatók létszáma az 1930/31. tanévben 196, 1932/33-ban 259, 1936/37-ben közel 400, 1942/43-ban 433,⁹² 1943/44-ben 446 fő.⁹³ A képzés mennyiségileg azonban így is elmaradt a középfokú oktatásban egyre nagyobb teret nyerő polgári iskola szükségleteitől. A VKM ezért a '30-as évek második felétől mind több középiskolai tanárt alkalmazott a polgári iskolákban. Az igazgatótanács nevében Huszti József először 1939. szeptember 7-én, majd 1940. február 10-én terjesztett javaslatot a miniszterhez, amelyben a polgári iskola gyakorlati jellegét kedvezőtlenül érintő jelenséggel szemben foglalt állást, bár azt csak átmenetinek tartja. A tanári kar mégis behatóan foglalkozott a probléma megoldásának módozataival, s kimondják, hogy *„feltétlenül szükséges, hogy a polgári iskolákban alkalmazott középiskolai tanárok a szakkiegészítés szempontjából szükséges vizsgálatra köteleztessenek. Másrészt pedig még minden alkalmazott középiskolai tanárra kimondandó lenne, hogy a polgári iskolai különleges oktatói és nevelői munka megfi-*

⁸⁷ KARÁDY-VALTER 1990. 35.

⁸⁸ HUSZTI 1937. 86.

⁸⁹ CSML VIII. 19. Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. Igazgatótanács 1. doboz 116/1930.

⁹⁰ CSML VIII. 19. Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. Igazgatótanács 1. doboz 7/1930.

⁹¹ T. MOLNÁR 1992. 26.

⁹² SCHILLING 1944. 42.

⁹³ Kesselyák Adorján 1945. március 6-i jelentése CSML VIII. 19. Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. 13. doboz 20/1945.

gyelése céljából legalább 3 hetet, az erre alkalmas intézetben – a főiskola gyakorló polgári iskolájában – eltöltsenek.” Véleménye szerint mindenképpen kerülni kell középiskolai tanárnőknek polgári iskolai alkalmazását, hiszen polgári iskolai tanárnő „bőségesen áll rendelkezésre”.⁹⁴

A főiskola jelentős összegekkel rendelkező diákjóléti intézményei a segélyezésnél az anyagi helyzet mellett, mindig a legnagyobb mértékben figyelembe vették a tanulmányi eredményeket. A segélyezésekkel egyúttal a vezetőség irányította az egyes szakokon való arányos elhelyezkedést; így például külön gondoskodásra volt szükség, hogy férfitanerők minden szakban megfelelő számban álljanak rendelkezésre. A nőhallgatóknál – beleértve a budapesti katolikus tanárképző diplomásait is – körülbelül 25-30% túlprodukciónak tettek lehetővé. Erre azért volt szükség, mert a nők gyorsabb kiválása a szolgálatból, esetleges férjhezmenete stb. indokoltta tette a kisebbséget tartózkodást.⁹⁵

A fent bemutatott reformok és az azokhoz kapcsolódó kompromisszumok együttesen egy minőségileg új tanárképzést eredményeztek, s Klebelsberg 1929. szeptember 8-án a Pesti Naplóban megjelent cikkében büszkén nyugtázhatta a polgári iskolai tanárképzés átszervezésével és Szeged fejlesztésével kapcsolatban, hogy „a polgári iskolai tanárképzőben Szeged az egyetem mellett egy második nagy főiskolát nyert, amely nagyszámú hallgatóságot és kiváló tanári karával további intelligenciát vitt a tiszaparti metropolisba”.⁹⁶ A reformnak köszönhetően mintegy két évtizedre nyugvóponton jutott a polgári iskolai tanárok képzésének rendszere, s a viták igazából csak a területi gyarapodás okozta súlyponteltolódás következtében, 1942-től kezdve éledtek fel.⁹⁷ Miközben az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület 1928 nyarán – miként fentebb látható – élesen bírálta a tanárképzés reformjának tervezetét, a Szegedre való leköltözés után rövid időn belül gyökeresen megváltozott az egyesület véleménye, s a továbbiakban tüzzel-vassal védte a polgári iskolai tanárképzés új szervezetét, a polgári iskolai tanárság, a „státus” nevében és érdekében szállt síkra mindenféle módosítási törekvéssel szemben.⁹⁸

Schilling Gábor a főiskola igazgatójaként 1943-ban találóan és személetesen foglalta össze a polgári iskolai tanárképzés klebelsbergi reformját, s Huszti Józsefnek abban betöltött szerepét: „Huszti Józsefnek elévülhetetlen érdeme, hogy a Tanárképző Főiskola, a melyet éveken át a megszüntetés veszedelme fenyegetett, fennmaradt és a fejlődés magasabb fokára emelkedett. Meg volt győződve arról, hogy a főiskola újjászervezésével, tanulmányi idejének négy évfolyamra való emelésével és az egyetemi kooperáció rendszeresítésével elérte az optimumot, elérte a maximumot.

⁹⁴ CSML VIII. 19. Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. 4. doboz 57/1940.

⁹⁵ HUSZTI 1937. 88.

⁹⁶ KLEBELSBERG 1929/a. 2. (1930. 146.)

⁹⁷ DEÁK 1941-42. 109-112.; PALOTAI 1941-42. 198-201.; NAGY 1941-42. 233-235.; GYULAI 1943-44. 79-82.

⁹⁸ BERCZKI 1998. 125.

Szent kötelességének tartotta, hogy a főiskola új szervezetét fenntartva, minden támadás ellen megvédje és teljesen kiépítse... bölcs vezetésének köszönhető, hogy a főiskola sikeresen kiállotta az áthelyezéssel és átszervezéssel járó megrázkódtatásokat és vizsontagságokat. A főiskola öreg, de egészséges, erőteljes fája új gyökereket mélyesztett új talajába, új, biztos alapokra helyezkedett, és minden várakozást meghaladó gyors fejlődésnek, sőt virágzásnak indult. Az új főiskola a vele kapcsolatos változások összehatása következtében a polgári iskolai tanárnak egy új típusát teremtette meg, amely a múlt nemes hagyományainak megtartása mellett gazdagabb szellemi tartalommal, magasabb színvonallal, nagyobb nevelő értékkel, új, modern alapos didaktikai készsűtséggel lép az élet küzdőterére.⁹⁹ Hasonlóan elismerően fogalmaz napjaink neveléstörténeti irodalma is a főiskolán 1928 és 1947 között folytatott képzés színvonaláról: „a szegedi modell egy miniszteriális döntés nyomán kibontakozó kooperációt jelentett a tanárképző főiskola és a szegedi egyetem között. Az együttműködés az egyes szaktárgyakon belüli fokozottabb elmélyülés, a tudósképzés céljait szolgálta, nem terjedt ki az elméleti pedagógiai és praktikus-pragmatikus metodikai, gyakorlati képzésre. Az együttműködés mindezekkel együtt mindkét fél céljait jól szolgálta: a főiskolás tanárjelölt hallgatók tudományos horizontja tágult, az egyetem előadótermei pedig megteltek érdeklődő hallgatókkal.”¹⁰⁰

⁹⁹ SCHILLING 1943. 45.

¹⁰⁰ PUKÁNSZKY 1999. 593.